

Vielä 1970-luvulla ja osin 1980-luvullakin maakuntien yliopistojen ja korkeakoulujen voimavaroja lisättiin ja Lapin yliopisto perustettiin 1979.

Kasvukeskusajattelulla oli kannattajansa. Sijainninohjausta – ja myös rajoituksia – yritettiin ja nimellisesti hallintoa hajautettiin.

Vähitellen valtion omat heikoimmille alueille suuntautuneet suurteollistamistoimet aluepolitiikan välineinä likipitään loppuivat. Työllisyysperusteiset investointiavustukset tulivat tilalle.

Kehitysaluelakien, sittemmin aluekehityslakien, lukuisilla uudistamisilla 1970- ja 1980-luvuilla tuotiin aluepolitiikan välineiksi entistä vahvemmin yritysten toimintaedellytysten parantaminen, yritysten investointi-, käynnistämisen- ja kehittämisavustukset sekä alueperusteiset verotuet.

Viimeistään 1990-luvun alussa EU:n ja OECD:n aluekehittämisen mallit vyöryivät myös Suomeen. Aluepolitiikka termin sijasta alettiin puhua aluekehittämisestä, jonka yläkäsitteen alle asettui perinteinen aluepolitiikka.

Tämä kaikki näkyy selvästi vuoden 1994 alusta voimaan tulleessa aluekehityslaisissa ja aluehallinnon uudistamisessa. Aluekehitysvastuu siirtyi valtion keskushallinnolta maakunnille, joiden kehittämisohjelmien keskiöön otettiin koko maakunta. Samojen alueellisen kehittämisen politiikkatoimien kohteeksi tuli periaatteessa koko maa.

Vuoden 1994 uudistuksen yksi keskeisistä välineistä oli tiivistää aluekehityksessä osaamisen, tutkimuksen ja elinkeinoelämän välistä kumppanuutta. Osaamiskeskukset (OSKE) oli uusi kehittämisinnovaatio, jolla etsittiin maan eri osista niitä keskittymiä, joista löytyy riittävä kriittinen määrä tiettyjen kasvukykyä omaavien toimialojen osaamista ja tuotantoa. Tavoitteena oli edistää ja nopeuttaa uuden tiedon ja osaamisen siirtymistä bisneksen menestykseksi. Liikkeelle lähtö tapahtui kymmenkunnalla OSKE:lla. Myöhemmin niiden määrä kasvoi lähelle 20.

Vaikka syrjäinen maaseutu menetti lamasta toipuvassa Suomessa elinvoimaansa, juuri OSKE:t merkitsivät kehittämisruisketta erityisesti maakuntien pääkaupungeille, maakuntien aluekehityksen vetureille.

OSKE-ohjelmien vaikuttavuutta tuki (Suomen Teollisuussijoitus Oy) Tesi.

Jo vuoden 1994 puolella aloimme integroitua osaksi EU:n alue- ja rakennepolitiikkaa. Alkoi ohjelmaperusteisen aluekehittämisen aika.

Ohjelmaluonnokset, joissa maakuntien piti tunnistaa omat vahvuutensa ja heikkoudet ja hahmotella politiikkatoimet kohti parempaa, valmisteltiin maakunnissa. Sitten alkoi sparrauskierron komission kanssa Brysselissä, hyväksytyjen ohjelmien vieminen toimeenpanoon maakuntiin ja ohjelmien vaatiman kansallisen osarahoituksen varmistaminen.

EAKR:n painopiste oli Suomen vaikeimmilla alueilla, erityisesti ns. 6-tavoitteen alueella, 5 b-ohjelmat muualla, lähinnä maaseutumaisemmassa osassa maata. Sosiaalirahasto operoi tunnetusti koko maassa.

Uuden aluekehityskonseptin rahoitus tuli ylivoimaiselta valtaosaltaan EU:sta ja sen sitomasta kansallisesta rahoituksesta. Saimme jäsenyyden alkuvuosina EU:sta suunnilleen sen, mitä

maksoimme. Pitkään 2000-luvulle saakka aluekehitykseen käytettiin Suomessa myös ”puhtaasti omaa kansallista rahaa”. Mutta enää ei.

Suomen aluekehityksen arkkitehtuurissa tunnistimme 2000-luvun alkupuolella tarpeen luoda uusi, ambitiotasoltaan OSKE:a tehokkaampi kehittämisväline. Syntyivät strategisen huippuosaamisen keskittymät eli SHOK:it. Tavoitteeksi asetettiin 4-6 sellaisen tieteen ja tuotannon keskittymän tunnistaminen, joissa kuuluisimme maailmanliigaan.

Kysymys oli koko Suomen talouden pysymisestä osaamisen ja tuotantoteknologiansa osalta huipulla niillä aloilla, joilla siihen arvioitiin olevan mahdollisuudet. Muutama menestyksekkäs SHOK jaloille saatiinkin: Biotalous (FIBIC), Rakentaminen (RYM-SHOK), Energia ja ympäristö (CLEEN), Metallituotteet ja koneenrakennus (FIMECC), Terveys ja hyvinvointi (SalWe), Tieto- ja viestintäteollisuus (DIGILE).

Siinä missä OSKE:t elivät 20 vuotta, siinä SHOK:kien elinvoima jäi puolet lyhyemmäksi. Niillä oli vahvuutensa, muttei OSKE-ohjelmien veroiset.

OSKE:t olivat menestystarina. EU:n komissio palkitsi OSKE:n vähän ennen kuin Kataisen hallitus päätti lopettaa ne.

Toinen menestystarina on ollut sekä kehitysalueiden että koko maan kannalta edellä mainittu työllisyysperusteinen investointituki. Esimerkiksi kelpaa Lapin matkailun kehittämisen käynnistäminen 1970-luvulta lähtien 1990-luvulle saakka.

Työllisyysrahoilla pantiin pystyyn Kittilän lentokenttä. Yhdessä Lapin kuntien kanssa rahoitettiin vesi- ja viemärihankkeita alueen matkailun tarpeisiin. Ja aluerahoituksella tuettiin hotellien ja hiihtokeskusten investointeja. Väitän, että ilman noita toimia, Lapin mahtava matkailu – nyt täysin markkinaehtoisesti toimiva – olisi nyt aivan muuta maata!

Markkinataloudessa kun tänään onneksi eletään, yksityinen raha ja markkinat sekä niiden toimintalogiikka määräävät aluekehityksen suunnan. Sen peruslogiikka perustuu pääsääntöisesti lyhyemmän tähtäyksen pohjalta tehtäviin ratkaisuihin. Osin siksi sen jälki on keskittävää.

Miten keskeinen julkinen aluekehityksen rahoitus on vastannut tähän keskittymisen lainalaisuuteen viime vuosikymmeninä? Väitän, että se on vähentynyt tai ainakin sen suunta on muuttunut.

Se kohdentuu tänä päivänä entistä useammin suurimpiin keskuksiin. Vähemmän kehittyneille alueille julkisen rahoituksen määrä on reaalisesti vähentynyt. Esimerkiksi kelpaa julkinen innovaatorahoitus. 1990-luvun alusta lähtien se on kasvanut moninkertaiseksi vuoteen 2011 mennessä.

Tänään siihen käytetään noin 2 miljardia julkista rahaa, josta noin puolet käytetään pääkaupunkiseudulla. Koko maan menestyksen kannalta tämä on ollut välttämätöntä. Se ei ole ollut syyllinen heikompien alueiden kehitysvarojen laskuun. Sen syyt ovat muualla.

EU:n ja kansallisen aluekehityksen varsinaiset julkiset rahat taitavat olla tänään noin 350-400 miljoonaa euroa vuodessa, josta EU-rahamen osuus lienee 170-180 miljoonaa euroa. Se on yksi EU:n pienemmistä määristä asukasta kohti laskien, eniten saavien yltäessä lähes 370 euroon asukasta kohti.

Suomen kokonaislukemassa ei ole mukana esimerkiksi Finnveran rahoitus. Eikä ole syytäkään. Alun alkaen maamme heikoimpien alueiden yritystoiminnan rahoittajaksi rakennettu Kehitysaluerahasto on nykyisin siis Finnvera Oy ja sen toimialueena on koko maa. Sen toimialakohtaisista vastuista ylivoimaisesti suurimpana on tänään meriteollisuus, jonka teollisten aktiviteettien tärkeimmät maakunnat ovat Varsinais-Suomi ja Uusimaa.

Maatalouspolitiikkaan kytkeytyvä maaseutualueiden investointi- ja kehittämisrahoitus on ollut tärkeä syvän maaseudun kannalta, erityisesti oheiselinkeinoina alkutuotannon tarjoaman työn vähentyessä.

Väestöä menettäneen Suomen merkittävin selviämisaikana on ollut ja on edelleen painotetusti maan heikoimmille alueilla suuntautuvat kuntien valtionosuudet. Niihin käytetään tänä vuonna 8 miljardia euroa kuntien noin 45 miljardin euron talousarvioiden loppusummasta. Reaalisesti osuus on ollut suunnilleen sama vuosia.

Miltä Suomen aluekehityskuva näyttää tänään? Yksityisen sektorin työpaikat keskittyvät. Julkisen sektorin työpaikat suhteessa sitäkin enemmän. Väki keskittyy pääkaupunkiseudulle ja muutamaaan suurimpaan keskukseen. Suomi kaupungistuu, mikä ei tarkoita sitä, että kaikkien kaupunkinimikkää käyttävien asukasluku kasvaisi tai että kaikkien kaupunki-nimeä käyttävien aluekehitysintressit olisivat yhdensuuntaiset.

Koko kansakunnan väestörakenne on vino, menettävässä osassa maata erittäin huono. Monella seudulla työikäisen väen väheneminen uhkaa näiden alueiden yhteiskuntahuoltoa ja elinvoimaa. Näitä vinoumia on mahdotonta korjata.

Yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden kannalta voi silti kysyä, onko tämä oikein? Kaksi vuosikymmentä Kivijärvellä ahkeroinut nyt työttömäksi jäänyt nelihenkinen perhe joutuu muuttamaan työn perässä pääkaupunkiseudulle. Kymmenen vuoden ikäisestä 120 m²:n asunnosta saa 60.000 euroa, neljänneksen Munkkivuorella olevan 56 m²:n kaksion hinnasta.

Tai onko sekään oikein, että HKL:n bussinkuljettaja ja siivooja-vaimonsa, jo vuosikymmenen ajan omaa asuntoa tavoitelleet, ovat saaneet kyllä säästöjä kokoon, mutta oman asunnon hinta karkaa säästöjen karttumista enemmän. Seurauksena makrotasolla on ollut korkeat vuokrat ja julkisten asumistukimenojen kasvu miljardilla eurolla vuosikymmenessä.

Silti, laajemmassa kansainvälisessä kontekstissa, Suomen aluekehityksen tila on siedettävä. Erot seutujen välillä ovat pienemmät kuin monissa muissa EU-maissa. Miltei koko Suomi on asuttu. Välttämättömyyspalveluiden laatu ja saavutettavuuskin ovat likipitään siedettäviä.

Sanotaan, että koko Suomen edes jotenkin kehityksessä mukana pitäminen ei voi olla itsetarkoitus. Kaupungistuminen kun on tosiasia ja se jo määritelmän mukaan imee ympäristöään.

Vaikka kaupungistumisen jatkuminen tiettyihin rajoihin saakka on markkinatalouden vissi lainalaisuus, koko Suomesta huolehtimien on mielestäni tärkeää ei vain maaseudun itsensä, vaan koko maan elinkeinorakenteen ja elinvoiman kannalta. Teollisuutemme raaka-aineet, metsät, malmit ja leipä, tuotetaan maan eri osissa ja ihan muualla kuin suurissa keskuksissa.

Koko maasta menestyksensä ottavat Metsä Groupit ja yllättävän monet muut suomalaisyritykset ovat toimialaoillaan maailman suurimpia yrityksiä. Niiden pääkonttorit ovat keskuksissa. Mutta niitä ei olisi ilman maan eri osissa olevia raaka-aineita ja jalostuskeskuksia.

Osittain tästä talouden arvonlisän synnyn työnjaosta johtuu se, että pääkaupunkiseutu on yltänyt monilla mittareilla hyvän tason eurooppalaiseen liigaan. Samoin se, että useampikin maakuntakeskus kasvaa ja komistuu.

Halutessamme meillä ei siis ole mitään ainakaan aineellisia ongelmia varmistaa veturiemme iskuvoima tuotannollisen kasvun veturina

Nykyisen hallituksen ns. strategisessa hallitusohjelmassa talouden modernisoitumista ja kasvua pyritään vahvistamaan strategisilla kärkihankkeilla. Niitä ovat muun muassa biotalous ja puhtaat ratkaisut, työllisyys, osaaminen ja koulutus, hyvinvointi ja terveys, digitalisaatio sekä reformit.

Parhaimmillaan näillä voidaan tukea eri alueiden omia strategisia valintoja. Rahoitusta näihin focuksiin on vaalikauden aikana muutama sata miljoonaa euroa. Muutama sata leikataan vastaavasti innovaatio-koulutusrahoituksesta. Alue-erojen kaventumiseen näillä ei lähtökohtaisesti ole vaikutuksia.

Saisi ehkä vähän olla. Nämä toimet ja nykyinen EU-vetoinen aluekehitys eivät riitä takamaan hallittua aluekehitystä. Markkinatalouden vetoa alueiden vahvistajana ei pidä hidastaa. Mutta markkinavedon puutteita julkisen vallan toimilla pitää paikata. Alue-erot ovat näet ampaisseet jälleen voimakkaaseen kasvuun.

Hyvät kuulijat!

Maakunta- ja sote-uudistuksella tulee olemaan moninainen merkitys myös yleisen aluekehityksen kannalta. Tarvitsemme maakunta- ja sote-uudistuksen, jolla satojen alueellisten päätöksentekijöiden himmelit korvataan 18 maakunnallisella päätöksentekijällä.

Uudistuksen sote-osuuden tehtävänä on varmistaa korkeatasoiset, toimivat ja edulliset sote-palvelut koko maassa ikääntymisen ja sen seurausten kasvattaessa valtavasti kustannuksia.

Huolta on kuitenkin nyt pidettävä siitä, että maakuntien kehittämisen yleiset linjaukset ja keskeiset resurssiallokoinnit siirretään keskushallinnon holhouksesta nykyistä vahvemmin maakuntien käsiin. Paikallisen elinkeinopolitiikan ja elinvoiman vahvistaminen on ja pysyy peruskuntien käsissä.

Käsitykseni on, että tulevaisuudessa koko Suomen menestys edellyttää yhä enemmän eriytyvän aluekehittämisen otetta. Kehittämisen välineistä osaamisen ja elinkeinoelämän yhteistyön tehostaminen on kuitenkin koko maassa menestyksen hakemisen yhteinen ehto.

Eriytymisellä tarkoitan sitä, että jokainen maakunta, seutu ja kunta joutuvat nyt tekemään valintoja. Ne eivät voi kuvitella olevansa enää kaikessa riittävän hyviä eikä se tai ne voi odottaa, että valtio pelastaa määräänsä pitemmälle selviytymisen. Tämä pitää paikkansa jopa Helsinkiin, joka sekin joutuu tekemään valintoja omassa sarjassaan.

Tarvitsemme maakunkaokohtaiset strategiat ja ohjelmat. Tarvitsemme maakunnat, ei keskuskaupunkeja, vastaamaan alueellisen kehittämisrahoituksen, ns. kasvupalvelurahoituksen, allokoinnista maakunnan sisällä. Samoin päättämään toimipaikoista maakunnan sisällä. Mutta elinkeinopolitiikan operatiivinen puoli, kasvupalvelujen tuottaminen ja varsinaiset elinvoima- ja keinopolitiikan toimet jäävät nyt entistä enemmän peruskuntien vastuulle.

Sanomani on, että vaikka aluekehityksen ohjelmaperusteisuutta jatkossakin tarvitaan, ylhäältä ohjattava ja siellä tiedettävä ”oikea aluekehittäminen” joutuu antamaan sijaa paikalliselle näkemyksille, valinnoilla ja ratkaisuille.

Samalla suurten keskusten kehittämisselitys, varsinainen kaupunkipolitiikka ja maaseutu-Suomen – johon luen lähes puolet Suomesta – alueellinen kehittämisselitys eriytyvät ei toisiaan vastaan, vaan toisiaan tukeviksi politiikkatoimiksi.

Valtion on tällöin tultava vastuunottajia vastaan. Yliopisto- ja korkeakoulupaikkakuntien innovaatiofooromit, koulutuksen resurssit erityisesti valittujen vahvuuksien aloilla, laajakaistaverkot, jopa erikoistumista tulevat kulttuuri-, luonto- ja liikuntapalvelut sekä valintoja tukevat riittävät liikenneyhteydet ovat esimerkkejä asioista, joihin valintansa tehneen tulisi saada vähän enemmän ja joihinkin muihin asioihin vastaavasti vähän vähemmän.

Jos minä saisin yksin päättää, uudistaisin EU:n vanhanaikaisen, valtavan byrokraattisen alue- ja rakennepolitiikan. Sen rahoituksen valtaosan siirtäisin kansalliseen kompetenssiin ja rahoittaisin osin sillä kansallista, eriytyvää aluekehitystä.

EU tarvitsisi toki sekin välttämättömät koheesiovoimavarat. Siihen vuositasolla riittäisi se, mitä yksin Puola saa tällä hetkellä vuodessa, 11-12 miljardia euroa!